

DAVLAT QARZI VA UNI BOSHQARISHNI OPTIMALLASHTIRISH

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14163617>

Abduraxmonova Feruzabonu Abduraxmon qizi

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi Huzuridagi

Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi 2-bosqich magistranti

Annotatsiya

Davlat qarzini boshqarishdan asosiy maqsad davlat tomonidan mablag' jalb qilish hisobidan o'zbekiston respublikasining davlat byudjeti taqchilligini qoplashga, shuningdek, ijtimoiy va infratuzilma loyihalar hamda rivojlanish davlat dasturlarini moliyalashtirishga bo'lgan ehtiyojni hamda davlat qarziga xizmat ko'rsatishni o'z vaqtida eng maqbul xarajat va xatar darajasi evaziga ta'minlash, davlat qarzining o'rtacha so'ndirish muddatini uzaytirish hamda valyutalar va manbalari bo'yicha diversifikatsiya qilish, davlat tomonidan o'zbekiston respublikasi valyutasida mablag' jalb qilish amaliyotini kengaytirish, davlat qarziga xizmat ko'rsatish bilan bog'liq xatarlarni oldini olish, bartaraf etish yoki kamaytirishdan iboratdir. Ushbu maqolada davlat qarzi va uni boshqarishni optimallashtirish haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar

makroiqtisodiy barqarorlik, davlat qarzi bo'yicha majburiyatlar, davlat qarzi, davlat qarzini boshqarish, davlat fiskal siyosati.

Аннотация

основной целью управления государственным долгом является обеспечение покрытия дефицита государственного бюджета Республики Узбекистан за счет привлечения государственного финансирования, а также своевременного финансирования социальных и инфраструктурных проектов и государственных программ развития, а также обслуживания государственного долга за счет оптимального уровня затрат и рисков, продления среднего срока погашения государственного долга, а также повышения эффективности использования валют и ресурсов. диверсификация по, расширение практики привлечения государством средств в валюте Республики Узбекистан заключается в предотвращении, устранении или снижении рисков, связанных с обслуживанием

государственного долга. В этой статье рассматривается государственный долг и оптимизация его управления.

Ключевые слова

макроэкономическая стабильность, обязательства по государственному долгу, государственный долг, управление государственным долгом, Государственная фискальная политика.

Abstract

the main purpose of public debt management is to ensure that the deficit of the state budget of the Republic of Uzbekistan is covered by attracting public financing, as well as timely financing of social and infrastructure projects and government development programs, as well as servicing public debt at the expense of an optimal level of costs and risks, extending the average repayment period of public debt, as well as improving the efficiency of using currencies and resources. The diversification of software, the expansion of the practice of attracting funds by the state in the currency of the Republic of Uzbekistan is to prevent, eliminate or reduce the risks associated with servicing public debt. This article examines the national debt and the optimization of its management.

Keywords

macroeconomic stability, public debt obligations, public debt, public debt management, Public fiscal policy.

KIRISH

Davlat qarzi-bu davlatning tashqi va ichki kreditorlarga qarzdorligi, shu jumladan ushbu qarzar bo'yicha hisoblangan foizlar miqdori. Oddiy qilib aytganda, bu davlatning xorijiy kreditorlar (xorijiy mamlakatlar va investorlar, xalqaro moliya institutlari), shuningdek fuqarolar va yuridik shaxslar - rezidentlar oldidagi majburiyatlari. Tashqi qarzar aslida mamlakat iqtisodiyotiga maqsadli kreditlar, investitsiyalar va boshqa mablag'lar tushganligini ko'rsatadi.

Xalqning farovon hayoti va barqaror iqtisodiy o'sishini ta'minlash uchun avvalo rivojlangan infratuzilma zarur. Energiya, suv ta'minoti, transport va aloqa sohalari, ishlab chiqarish va tadbirkorlikni modernizatsiya qilishga katta sarmoyalar talab etiladi. Bu shuni anglatadiki, bu foyda keltiradigan va aholining farovonligini ta'minlashga xizmat qiladigan vositalar.

Bir jihatni aniqlashtirish kerak. O'zbekistonning joriy tashqi qarzar hajmi past darajada. Buni xalqaro moliya tashkilotlari va institutlari, ekspertlar tan olishadi.

Ikkinchidan, tashqi qarz tashvishli omil emas. Agar qarz noto'g'ri ishlatilgan yoki yopiq jarayonlar orqali tayinlangan bo'lsa, tashvish o'rinli va asosli bo'ladi.

ASOSIY QISM

So'nggi yillarda mamlakatda ulkan maqsad va vazifalar majmui amalga oshirilmoqda. Investitsiyalarni barqaror jalb qilish ham ushbu masalalar qatoriga kiradi. Investitsiyalar o'z-o'zidan kelmaydi. Bu mamlakatda infratuzilmani rivojlantirishni talab qiladi. Bu, masalan, bugungi kunda bo'lgani kabi, xalqaro investorlar 2016 yilgacha O'zbekistonga sarmoya kiritmaganligining asosiy sababidir. Ularga qulay biznes iqlimi va rivojlangan infratuzilma kerak. Chet ellik investor zarur infratuzilma, tekis yo'llar, uzluksiz elektr ta'minoti, issiq va sovuq suv, Internet bo'lmagan joyda ishlashga bormaydi. Shu ma'noda, kredit olish, uni aniq hisob - kitoblar bilan sarflash va keyin bosqichma-bosqich qaytarish juda to'g'ri yo'ldir. Maqsad xalqimizning farovonligi va baxtli, munosib hayotini ta'minlashdir.

O'zbekistonning biznes yuritish va sarmoya kiritish uchun eng jozibali mamlakatlar qatoriga kirishiga erishish bizning oldimizda turgan eng muhim vazifadir.

Yana bir nuqta. Tashqi qarzni nufuzli xalqaro moliya tashkilotlarining mamlakatimizga bo'lgan ishonchi sifatida baholash kerak. Barcha davlatlarga qarz berilmasligini takrorlash o'rinli bo'ladi. Birinchidan, qarz oluvchining ishonchligi, iqtisodiy imkoniyatlari va istiqbollari diqqat bilan o'rganiladi. O'zbekiston esa 36 million dollarlik yirik bozor va istiqbolli mamlakatdir. Shu munosabat bilan respublikamizga qiziqish katta, chunki yoshlar aholi tarkibining asosini tashkil etadi va uning intellektual salohiyatini ifodalaydi.

Shu bilan birga, Osiyo va Afrikaning aksariyat mamlakatlarida xalqaro valyuta jamg'armasi yoki Jahon banki beqarorlik, tartibsizliklar va korrupsiyaning yuqori darajasi tufayli mablag ' ajratishni to'xtatdi. Shuningdek, ushbu davlatlarning davlat qarzi ularning yalpi ichki mahsulotining 50-60 foizidan oshganligi sababli. Bunday ko'rsatkichlar iqtisodiyot uchun tashvishlidir. Masalan, 2020 yil oxiriga kelib Yaponiyaning davlat qarzi YaIMga nisbatan qariyb 300 foizni, AQSh esa 138 foizni tashkil etdi. Evropa Ittifoqi doirasida ushbu ro'yxatga Gretsiya (176,7 foiz), Italiya (137,6 foiz), Portugaliya (120 foiz), Belgiya (104,4 foiz) va Frantsiya (99 foiz) kiradi.

Tashqi qarz miqdori hatto rivojlangan mamlakatlar aholisini ham tashvishga solmoqda: davlat tashqi qarzni byudjet taqchilligini qoplashga yo'naltirgan paytlarda kuchayadigan soliq turlarining ko'payishi bilan bog'liq xavotirlarni keltirib chiqaradi. To'g'ri, dunyodagi umumiy vaziyat koronavirus pandemiyasi

tufayli yomonlashdi. Tabiiyki, bu nafaqat O'zbekistonda, balki butun dunyoda davlat qarzining oshishiga olib keldi. Biroq, mamlakatimiz hech qachon qarzni byudjet taqchilligini qoplashga yo'naltirmagan.

Iqtisodiy jihatdan nochor mamlakatlarda tashqi qarz bilan bog'liq yanada ayanchli holatlar mavjud. Katta qarzidor bo'lgan Afrika davlatlari qatoriga Angola, Kongo, Jibuti kiradi. Ushbu mamlakatlarda tashqi qarz YaIMga nisbatan 100 foizdan oshadi va moliyaviy qiyinchiliklarni hal qilish katta muammoga aylandi. Bu erda biz qo'shimcha tashqi qarzni jalb qilmasdan qarzga xizmat ko'rsatishni murakkablashtirish haqida gapiramiz. Ushbu mamlakatlarga yordam berishning bir usuli - tashqi qarzni qayta tuzishda imtiyozli shartlarda qo'shimcha ob'ektiv moliyaviy yordam yoki yangi kredit berish.

Hozirgi davrning murakkabliklari insoniyatni boshi berk ko'chaga olib chiqadi. Pandemiya va dunyodagi tashvish, qarama-qarshiliklarning oqibatlarini yumshatish, hayotni saqlab qolish barcha mamlakatlarda ustuvor vazifalarga aylandi. Shubhasiz, davlatning yuqori qarzi ham murakkablashdi, chunki chet el valyutasida olingan tashqi qarzlar bo'yicha xizmatlarni etkazib berish zanjirlari uzilib qoldi. YAIM va milliy valyuta qiymatining pasayishi natijasida davlat qarzining YaIMga nisbati keskin oshadi.

O'zbekistonda, qiyin vaziyatga qaramay, xalqaro likvidlikka zarar yetkazilmadi, ya'ni tashqi qarz islohotlarni davom ettirishga yo'naltirilmogda, ijtimoiy sektor loyihalarini xalqaro zaxiralarni sarf qilmasdan moliyalashtirishga ustuvor ahamiyat berilmogda. Bu bugungi sharoitda mavjud tahdidlarga tezda javob berishning bir usuli.

Odatda, tashqi qarzni jalb qilishdan oldin, strategik ahamiyatga ega bo'lgan dolzarb masalalarni hal qilishga qaratilgan etarlicha asosli loyihalar va dasturlarni ishlab chiqish juda muhimdir, ularni bir vaqtning o'zida mamlakat uchun orqa o'ringa qo'yib bo'lmaydi va davlat tomonidan belgilangan ustuvorliklarga mos keladi.

2021 - yil 1-yanvar holatiga ko'ra O'zbekiston nomidan va uning kafolati ostida jalb qilingan tashqi qarz YAIM bilan solishtirganda 21,1 milliard dollarni tashkil etdi-36,5 foiz. Biroq, 2022 yil oxiriga kelib, bu ko'rsatkich 29,9 milliard dollarni yoki YaIMning 36,4 foizini tashkil etdi. Davlat qarzining umumiy miqdori yildan-yilga o'sib borayotgan bo'lsa-da, uning YaIMdagi ulushi 2020 yildan keyingi davrda kamaydi.

Jahon bankining prognozlariga ko'ra, O'zbekiston hukumati kredit cheklovlariga rioya qilishni davom ettirishi kutilmogda. Davlat qarzi va umumiy tashqi qarz 2024 yil oxiriga kelib YaIMning mos ravishda 32 foizdan 55 foizigacha

kamayishi mumkin. "Davlat qarzi to'g'risida" gi qonunga muvofiq, davlat qarzi miqdori yalpi ichki mahsulotning yillik prognoz ko'rsatkichiga nisbatan 60 foizdan oshmasligi kerak. Davlat qarzi miqdori YaIMga nisbatan 50 foizga yetgan taqdirda Vazirlar Mahkamasi belgilangan tartibda o'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalariga qonunning 35-moddasi birinchi qismida nazarda tutilgan davlat qarzi miqdoridan oshib ketishiga yo'l qo'ymaydigan choralarni kiritadi.

Shuning uchun tashqi qarz masalalarida tashvishlanadigan joy yo'q. Birinchidan, hisob palatasi davlat qarzini boshqarish samaradorligini monitoring qiladi, chet eldan davlat tomonidan moliyalashtirish hajmini va uning maqsadga muvofiqligini baholaydi, davlat tomonidan jalb qilingan mablag'lardan samarali va oqilona foydalanish, shuningdek davlat qarziga o'z vaqtida va to'liq xizmat ko'rsatish ustidan nazoratni amalga oshiradi. Bundan tashqari, davlat tomonidan moliyalashtirish hisobiga amalga oshirilayotgan loyihalar monitoringini olib boradi va shakllantirilishini nazorat qiladi. Bunday loyihalar auditini o'tkazadi va har yil oxirida uning natijalari to'g'risidagi axborotni Oliy Majlis palatalariga, Prezident administratsiyasiga va Vazirlar Mahkamasiga yuboradi.

Bu, bir tomondan, qarzlarning sarflanishi va ularning ochiqligi ustidan nazoratni ta'minlaydi. Boshqa tomondan, qarz mablag'lari iqtisodiyotning istiqbolli sohaslariga, shu jumladan byudjetni qo'llab-quvvatlash, energetika, qishloq va suv xo'jaligi, transport infratuzilmasini rivojlantirish, sog'liqni saqlash va ta'limni rivojlantirish uchun ajratilib, ular yordamida zarur tizimlarni rivojlantirishimiz mumkin. Keyingi yillarda iqtisodiyotning Real o'sishi besh foizdan olti foizgacha prognoz qilinayotganini hisobga olsak, tashqi qarzni to'lashda hech qanday muammo bo'lmasligi aniq.

Davlatning tashqi qarzining asosiy qismi neft-gaz va kimyo tarmoqlarida yangi ishlab chiqarishlarni tashkil etish, issiqlik elektr stansiyalarini qurish va modernizatsiya qilish, ichimlik suvi ta'minotini yaxshilash, kanalizatsiya tizimini rivojlantirish va boshqa sohalarda yangi loyihalarni moliyalashtirishga qaratilgan. Shunday qilib, infratuzilmani modernizatsiya qilish va ijtimoiy sohani moliyalashtirish, qurilish sektoriga investitsiyalar bilan shug'ullanadigan mablag'lar aholi farovonligini oshirishga xizmat qiladi.

AQShning tashqi qarzi 32 trillion dollardan oshdi. Hatto Yaponiya, Frantsiya va Italiya kabi rivojlangan davlatlar ham xalqaro kreditorlarga katta qarzdor.

Qo'shma Shtatlarda rekord darajadagi inflyatsiya tufayli yuzaga kelgan global moliyaviy sharoitlarning kuchayishi mintaqadagi qarzlarni kamaytirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashning dolzarbligini oshirdi.

Turkmaniston va Ozarbayjondan tashqari mintaqa iqtisodiyotlari so'nggi yillarda davlat qarzini tezda to'plashdi, bu 2022 yil holatiga ko'ra yalpi ichki mahsulotning (YAIM) ekvivalentidagi 25% dan 50% gacha bo'lgan.

Qarzning ko'payishi mintaqaning rivojlanishini moliyalashtirish sohasida shoshilinch choralar ko'rishni talab qiladi. Qarzning ko'payishi va foiz to'lovlari tufayli mintaqa inklyuziv o'sish uchun muhim investitsiyalarni o'tkazib yuborish xavfi ostida.

O'zbekiston kabi davlatlar davlat qarzini kamaytirish muhimligini tan olishmoqda. O'zbekistonda tashqi qarz 2017-yildagi YaIMning 34 foizidan 2020-yilda 58 foizga sezilarli darajada oshdi. Bunga javoban soliq organlari iqtisodiyotni boshqarishni kuchaytirish maqsadida qarzlarning shaffofligini oshirish bo'yicha fiskal qoidalar va islohotlarni amalga oshirishga kirishdilar.

2020-yilda O'zbekiston hukumati davlat sektoridan yangi qarz olish uchun yillik limit joriy etdi, bu esa davlat tashqi qarzi va kafolatlari bo'yicha yangi imzolangan shartnomalarni yil davomida 5,5 milliard dollargacha cheklab qo'ydi. 2023 yilda belgilangan limit 4,5 milliard dollarni tashkil etadi, shundan 2 milliard dollar byudjetni qo'llab - quvvatlashga va 2,5 milliard dollar investitsiya loyihalariga yo'naltirilishi kerak.

Tashqi qarz olish bo'yicha cheklovlar O'zbekistonda qabul qilinadigan qarz darajasiga erishish uchun muhim chora hisoblanadi. Biroq, ularni qo'llashda yuqori va inklyuziv iqtisodiy o'sishga hissa qo'shadigan infratuzilma, inson kapitali va ijtimoiy himoyaga investitsiyalarni saqlab qolish bilan birga defitsitni kamaytirish zarurligini diqqat bilan ko'rib chiqish kerak.

O'zbekiston noaniqliklarga duch kelmoqda, jumladan geosiyosiy keskinliklar, iqlim xavfining oshishi va suv tanqisligi, shuningdek, byudjetni oqilona va barqaror boshqarishni ta'minlash bilan birga qo'shimcha davlat qarzlarini talab qilishi mumkin bo'lgan boshqa ijtimoiy-iqtisodiy notinchliklar. Ushbu maqsadga erishish uchun hukumat O'zbekistonning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik maqsadlari doirasida bir-birini to'ldiruvchi siyosiy chora-tadbirlarni amalga oshirishi kerak.

Masalan, O'zbekiston hukumati va uning rivojlanish bo'yicha hamkorlari davlat korxonalarining iqtisodiyotdagi ustun mavqeini pasaytirish, davlat xaridlari samaradorligini oshirish va moliyaviy xavflarni minimallashtirishga qaratilgan chuqur siyosiy islohotlarni qo'llab-quvvatlashda davom etishlari kerak.

Xalqaro valyuta jamg'armasi ta'kidlaganidek, subsidiya va aholi ish haqi islohotlari orqali byudjet taqchilligini kamaytirgan, ijtimoiy xarajatlarni birinchi o'ringa qo'ygan markaziy Osiyo va Kavkaz hukumatlari qarzlarning maqbul darajasiga va yuqori va adolatli iqtisodiy o'sishga yordam berdi.

Cheklangan miqdordagi davlat qarzlari, shuningdek, xususiy sektor ishtirokini kengaytirish va infratuzilma bilan bog'liq bo'lmagan mintaqaviy integratsiya tadbirlarini o'tkazish zarurligini ta'kidlaydi. Xususiy sektorning rivojlanishiga ko'maklashish uchun investitsiyalar uzoq muddatda mamlakatda xususiy sektor uchun qulay sharoitlar hamda xususiy sektorning aniq bitimlari saqlanib qolinadigan tarzda ehtiyotkorlik bilan taqsimlanishi kerak.

XULOSA

O'zbekiston iqtisodiyotining asosiy tarmoqlari - transport va energetika sohalarida raqobatni ta'minlash bozor iqtisodiyotiga muvaffaqiyatli o'tish uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ladi. Shu bilan birga, mamlakatning asosan transchegaraviy infratuzilmaga yo'naltirilgan mintaqaviy integratsiya echimlari ekologik xavflarni kamaytirish va savdoni kuchaytirish uchun kengaytirilishi kerak.

Jumladan, O'zbekistondagi mintaqaviy integratsiya tadbirlari suv resurslarini boshqarish va iqlimni muhofaza qilish, shuningdek, qishloq xo'jaligi mahsulotlari savdosi uchun chegaralarni mustahkamlashda qo'llab-quvvatlashni kengaytirishi mumkin.

Qarz yukini kamaytirish global iqtisodiyotdagi noaniqlik sharoitida dolzarb ehtiyojga aylandi. Byudjet taqchilligini kamaytirish, agar u infratuzilma va ijtimoiy rivojlanishga davlat investitsiyalarini saqlab qolish, ayniqsa barqaror va inklyuziv o'sishni rag'batlantirish bo'yicha sa'y-harakatlar bilan birgalikda amalga oshirilsa, iqtisodiy o'sishni to'xtatmasligi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Pienkowski A. Debt Limits and the Structure of Public Debt // Journal of Globalization and Development, vol. 8, no. 2, 2018, pp. 20170018. <https://doi.org/10.1515/jgd-2017-0018>.
2. Pedro L. Is a very high public debt a problem? // Levy Economics Institute of Bard College, Annandale-on-Hudson, NY. No. 843, 2015.
3. Elton B., Silvia F. Public debt sustainability: An empirical study on OECD countries // Journal of Macroeconomics, vol. 58 (2018) 238-248.
4. www.ft.com ma'lumotlari.
5. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining Davlat qarzi holati va dinamikasi sharhi ma'lumotlari.

6. Хидиров, Н., & Мамаджонова, С. (2022). OBTAINING HIGHER EDUCATION FOR WOMEN: ISSUES AND CHALLENGES: https://doi.org/10.55439/ECED/vol23_iss3/a30. Экономика и образование, 23(3), 198-205.

7. Фозилчаев, Ш. К., & Хидиров, Н. Ф. (2017). Инвестиция ва лизинг асослари. Уқув қулланма. Т.: Молия.